

Kitap Değerlendirmesi

Besim Dellaloğlu'nun "Romantik Muamma" İsimli Kitabı Üzerine Bir İnceleme

Elif AKSÜT*

Kültür ve sosyoloji üzerine çalışmaları bulunan Besim Dellaloğlu'nun kaleme almış olduğu Romantik Muamma adlı eserde klasik ve modern dönemde sanatın içinde var olan bir akım olarak romantizmin incelemeye alındığı görülmektedir. Resim, müzik ya da sinema başta olmak üzere sanatın her alanında yer bulan romantizmi diğer akımlardan ayıran en temel özelliği içerisinde barındırdığı belirsizlik duygusudur. Dellaloğlu'nun tasvirlerine göre romantizm bir ölümdür. Öyleyse romantik; *doğaötesi*, *ay ışığı*, *şatolar*, *mistik*, *yaban*, *akan su*, *karanlık* ve *akıldışı* temsil etmektedir. Aynı şekilde romantizm *neşe*, *gelenek* ve *aşinalık* olarak da görülebilmektedir. Dolayısıyla romantizm, bulunduğu her ortamda bilinmezliğiyle vücut bularak somut bir hal alabilmektedir. Yazar, basımı Timaş Yayınları tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen kitapta romantizmi, "Biçim" ve "İçerik" olarak farklı yönden incelemektedir. Yazara göre romantikler; şimdiki yaşama tutkusu, yeniliğin peşinde olmak, bilgiyi reddediş ve zamansızlık bilinciyle çevrenmektedir. Dolayısıyla romantiklerin özgür bakış açısı onları klasik bir estetik anlayışından uzakta tutmaktadır. Dellaloğlu'nun 2021 yılında kaleme almış olduğu esere bakıldığında modern dönemde de romantizmin hala bir muamma olarak kaldığı; geçmişte ele alınmış pek çok eseri anlama noktasında kişinin yorum bilgisi yeteneğine başvurulduğu görülmektedir. Dolayısıyla romantizm, geçmişte belirsiz bir renge büründüğü gibi günümüzde de farklı kodahımlarıyla biçimini çeşitlendirmekte ve bir muammanın bilinmezliğinde yer bulmaktadır.

Bir bilinmezliğin içinde romantizmin köklerini araştıran Besim Dellaloğlu, akademik çalışmalarıyla sosyolojik açıdan literatüre katkı sunan eserlere imza atmıştır. Lisansüstü eğitimini Mimar Sinan Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında yapan Dellaloğlu, doktora sonrası araştırmalarında dönem dönem Frankfurt, Paris, Lizbon,

Sakarya Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kültürel Çalışmalar ABD
Yüksek Lisans Öğrencisi,
E-mail: elif_aksut@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-5755-4392

Geçiş Tarihi: 08.05.2023
Kabul Tarihi: 19.06.2023

Aksüt, E. (2023). Besim Dellaloğlu'nun "Romantik Muamma" isimli kitabı üzerine bir inceleme. *Medya ve Kültür*. 3(1), 136- 141

Strasbourg ve Mainz'da yaşamış ve pek çok araştırmayı bu esnada gerçekleştirmiştir. “*Frankfurt Okulu’nda Sanat ve Toplum*” isimli yapıtı başta olmak üzere çeşitli kitaplarında Frankfurt Okulu’nun kültür endüstrisi, Kültürel Çalışmalar Okulu’nun sanata bakış açısı ve geçmişten günümüze sanatsal üretimlerin kitle toplumu içerisindeki varlığına yönelik araştırmalar gerçekleştirmiştir. Yazar, *Romantik Muamma* isimli kitabında da tıpkı diğer eserlerinde olduğu gibi değişen toplum yapısı içerisinde sanatın romantik bir bakış açısıyla bütünleştiği basamak ve içerik eğiliminden bahsetmektedir.

Besim Dellaloğlu’nun “Romantik Muamma” isimli eseri, “*Modernliğin Kökenleri*” alt başlığıyla okuyucuya içerik temeli üzerine bir fikir vermektedir. Romantizmin kökenleri üzerine geniş bir bakış açısı sunan eser, dört bölümden oluşmaktadır. Dellaloğlu kitabın birinci bölümü olan “İçerik” başlığında romantizmi felsefi, siyasi, toplumsal ve teolojik açıdan farklı çerçeveler içerisinde değerlendirmektedir. İlk olarak felsefi çerçeveden bakıldığında romantizm, eş zamanlı bir bilinmezliğe doğru yönelmektedir. Bu durumda söz konusu felsefi düşüncelerin Kant’ın açmış olduğu yolda ilerlediğinden bahsetmek mümkündür. Kant sonrasında Kantçı devrimi hesaba katmadan felsefe yapmanın mümkün olmadığı düşüncesi, postyapısalcı düşünürlerin yapıtlarında da gözlemlenebilmektedir. Kant’ın görüşlerine yönelik bir hesaplaşma yaşayan toplulukların başında ise Alman romantikler gelmektedir. Romantik çerçevede vücut bulan bir fikrin Kant felsefesiyle uyum sağlamadığı tek nokta estetik alanın ikincil konumu olmuştur. Fikir çerçevesinde romantik düşünürler, Kant için bir diğer alan olarak vücut bulan estetiği temele almaktadır. Söz konusu durumun da Alman romantikleri ve Kantçı devrimi birbirinden ayırdığı söylenebilir. Bu durumda Kant’ın düşüncelerinden sonra Alman felsefesinin benimsemiş olduğu temel hedefler arasında dayatılan bir teoloji düşüncesinin yerini alabilecek kavramlar bulma eğiliminden söz edilmesi de mümkündür. Bu fikir kitabın ilerleyen kısımlarına gelindiğinde “*Teolojik Romantizm*” konusunda da işlenmektedir.

Romantik Muamma’da özne ve nesnenin birbirine yakınlığı bir örnek üzerinden değerlendirilmiştir. Örnekte bir sanat eserini üreten ressamın, resmin içine kendi silüetini de dahil etmesi düşünülmektedir. Bir ressamın kendi resmedilmişliğini betimleyen bu durum, alımlayıcının kafasını karıştırarak “*eğer ben olmasaydım bu resim mümkün olmazdı*” mesajını aşılacaktır. Dolayısıyla burada ressamın bir özne olanın yanında nesneye yakın halinden de bahsetmek mümkündür. Bu noktada temsil dili içeren özne ve temsiliyet içerisinde yer bulan nesnenin arasındaki *geçişkenlikten* bahsetmek gerekmektedir. Söz konusu geçişkenliğin de romantik düşüncenin en temel özellikleri arasında yer aldığı söylenebilir. Ancak bu noktada “*Gerçek tablo hangisidir?*” sorusu da ortaya çıkmaktadır. Resmin içinde esas ressamın yer aldığı bir yöntem, yeni nesil romantiklerin özne anlayışına uygun olarak görülmektedir. Çünkü onlara göre sabit bir öznenin varlığından söz etmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla romantik bir yapıt içerisindeki özneyi, tıpkı estetik bir yapıt gibi en temelden inşa edilen bir olgu olarak gözlemlemek de mümkün hale gelmektedir. Bir sanat eserinde öznenin özdeşliğinden bahsetmek için öncelikle bir gösteren kullanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla gösteren ve gösterilenin “ben” algısı da aynı rotaya yönelmemektedir. Erken Alman romantiklerinden Novalis’e göre de göstergede var olan “ben” olgusu esas “ben” imgesinin ötekisinde yer bulmaktadır. Dolayısıyla öznenin yani “ben” imgesinin ne olduğu diğerleriyle zıtlık ilişkisinde belirlenebilmektedir.

Romantizmdeki “özne” varlığına geleneksel bakış açısının yanı sıra belirsiz bir ivmeyle de bakmak mümkündür. Geçmiş ve günümüz romantik düşünürlerine göre felsefi bakış açısıyla irdelenen sabit bir “özne” olgusu ancak yanılsama olarak değerlendirilmektedir. Onlara göre romantik bir sanat yapıtının öznesi, gösteren ve gösterilenin yolunda bir muamma çevresinde kalıplaşmaktadır. Dolayısıyla özneyi değerlendirirken nesne ile geçişkenliği, alıcının deneyim faktörü ve etki çerçevesine yönelik bakış açılarını da temele alma eğiliminden söz edilebilmektedir.

Siyasal ve toplumsal olarak değerlendirilen bir romantizm imgesinde romantiklerin toplumsal çerçevede modernliğe ilişkin bakış açısına değinilmektedir. Burada romantik düşünürlerin organik bir toplum modeline yakınlık gösterirken, liberalizm çizgisini eleştirdiği görülmektedir. Aynı şekilde romantikler, kişisel özgürlük ve kendini gerçekleştirmeye niteliğini de öncelemektedir. Esasen romantizm, liberalizmin kişisel özgürlüklere yönelik vurgularına katılırken aşırı bireyseli tavrı ve toplumun bireysel çıkar peşindeki aktör denklemi olarak görülmesine karşı bir duruş sergilemektedir. Dellaloğlu, romantizmin bir sosyalizm olmadığına ilişkin görüşlerinde; anti kapitalizme yakın bir duruş olduğundan bahsetmiş ve romantiklerin devrime yabancılaşırken cumhuriyet algısına da şüpheyle baktıklarını söylemektedir. Bu durum da beraberinde romantiklerin muhafazakarlaşma sürecini doğurmaktadır. Romantiklerin siyasal bakış açısında ılımlı bir tavrın izleri görülmektedir. Onlara göre daha iyi bir toplumun temellerini *daha erdemli ve bilge özneler* oluştururken anahtarını ise *aydınlanma ve eğitim eşiği* tutmaktadır.

Romantizmi teolojik bir çerçevede değerlendirirken, romantiklerin “İnsan-Tanrı” ilişkisini estetize ettikleri gibi “İnsan-Sanat” ilişkisini de ilahileştirdiklerinden bahsetmek mümkündür. Bu noktada Dellaloğlu, romantizmin din anlayışının en iyi ifadesinin panteizm olduğunu söylemektedir. *Doğatanrıçılık* olarak bilinen panteizm, Tanrı kavramını evrenle bir bütün halinde düşünmektedir. Tanrının evrendeki her kavramla bir olduğu ve ayrı düşünülemediği fikri Dellaloğlu tarafından şu şekilde desteklenmektedir: “*Eğer Tanrı her şeyde varsa; her şey Tanrı'nın bir uzantısıysa, her şey eşittir.*” (Dellaloğlu, 2021, s.70). Dolayısıyla romantizmin din anlayışında Tanrı'nın evrenden bağımsız bir varlığı olmadığı düşüncesinin yattığından söz etmek mümkündür.

“Romantik Yorumbilgisi” bölümü erken dönem Alman romantiklerinden Novalis'in “*Zaman her türlü sentezin koşuludur.*” sözüyle başlamaktadır. Romantik düşünürlere göre zamanın gizemini çözme noktasında bilim de felsefe de yeterli bir araç değildir. Dolayısıyla zamanla ilişkilerinde de doğrudan zamana yönelik bir incelemenin yanı sıra özne ve insanlığa ilişkin ilgiden bahsetmek mümkündür. Dellaloğlu; *Friedrich Schlegel, Novalis, Hölderlin* gibi romantiklerin zamana öznenin gözüyle baktıklarından söz etmektedir. Esasen romantiklerin zaman kavramını alegorikleştirdiği de görülmektedir. Romantiklere göre tarih bir alegoriden ibaret olurken; ideal, imgesel ve şimdide var olmayanla ilişki kurma zeminini hazırlamaktadır. Romantiklerin yorumbilgisi, Schleiermacher'ın temsiline göre çakışan noktalara sahiptir. Ona göre yorumbilgisi vardır ancak özel bir çerçeveden çıkmamaktadır. Örneğin kutsal metinlere yönelik yorumbilgisinde teolojik göstergelere rastlamak mümkündür. Ancak yorumbilgisi Schleiermacher'le kendi özerkliğini kazanarak farklı ve özel bir alan haline gelmiştir. Dellaloğlu bu noktada metin özneliğe psikolojik yorumun ağırlığının arttığı ve dilbilgisel yorumun azaldığına değinmektedir. Dolayısıyla yorumlama sürecini tanımlayacak anlama nesnesinde yorumcu

kimliği ve metnin söylem niteliğine göz atmak gerekir. Burada Kültürel Çalışmalar Okulu'nun kurucusu Stuart Hall'ın "Kodlama-Kodaçımı" modelinden de söz edilebilir. Aktaran bir nesneden iletilen metinler, alıcının deneyimsel değerine göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu durumda bireysel yaşanmışlık ve deneyimlerin farklılığına göre şekil değiştiren bir yorumbilgisi çerçevesi de gözlemlenebilmektedir. Kültürel Çalışmalar Okulu'nun Frankfurt Okulu düşünürlerinden ayrıldığı fikirlerin temelinde de söz konusu "izleyici" algısı görülmektedir. Serpil Kirel'in de Kültürel Çalışmalar ve Sinema isimli kitabında bahsettiği üzere Frankfurt Okulu düşünürleri izleyiciyi salt bir gerçekliğe yenik düşen toplumlar olarak gözlemlemektedir. Kültürel Çalışmalar Okulu ise Frankfurt Okulu'nun aksine izleyici ve seyircileri aktif rol alan bir figür olarak incelemektedir (Kirel, 2010, s.47). Dolayısıyla sanat eserlerine yönelik bakış açısı değerlendirildiğinde Kültürel Çalışmalar Okulu'nun da görüşleri doğrultusunda izleyicinin eseri bir deneyim, ideoloji, inanç ve görüş birikimleriyle değerlendirerek yorumladığından bahsetmek mümkündür. Söz konusu süreçler ise izleyici noktasında bir yorumbilgisi temelini doğurmaktadır.

Romantikliğin bir muamma olarak görüldüğü eserlerde biçime yönelik değerlendirilmelerin yapılması da mümkün görülmektedir. Söz konusu değerlendirmenin çerçevesiyse romantik sanat eserinde *parçacıklaşma*, *ironi* ve *oyun* temalarıyla şekillenmektedir. "Romantik Sanat" eserlerine yönelik bir değerlendirmede Türkçe dilinde taklit ya da yansıma olarak karşılık bulan "*Memesis*" teriminden bahsetmek mümkündür. Sanatın niteliği konusunda genel söylemi oluşturan *Memesis* sanatı, hayat ve toplumun bir yansıması olarak görmektedir. *Memesis* estetiği ve sanatın bir yansıma olduğu anlayışı modern sanatın ortaya çıkış dönemlerine kadar etkili olmuştur. Modern sanat öncesi klasik sanat dönemlerinde değişmez bir norm düşüncesini görmek mümkündür. Klasik yaklaşım, sanatı türler arasında geçişe izin vermeyen hiyerarşik bir düzen bütününe hapsedmektedir. Dolayısıyla bir kurallar bütününden söz etmek mümkündür. Ancak romantik eleştiri, türler arası geçişin önünü açarak sanatın kurallar sistemini ortadan kaldırmayı amaç edinmektedir. Bu noktada romantizmin klasik estetiğin kendine belirlemiş olduğu kuralları kaldırarak yerine *yaratıcı imgelemi* koyduğundan söz edilebilir. Dolayısıyla romantik sanat eserlerinde klasik döneme ait bir *Memesis* yani yansıma eyleminin yanı sıra yaratıcı imgeler çoğunlukta olmaktadır. Bu sayede romantiklerin ürettiği olduğu yaratıcı imgeler, türler arası geçişi mümkün kılarak romantik eserlerde okuyucu/izleyici için yeni bir yöntem oluşturmaktadır. Bu durumda romantiklerin yaratıcı imgesiyle birlikte sanat eserlerinde algı yöntemlerine ilişkin kalıp dışı bir yenilik ivmesinden bahsedilebilir.

Romantik sanat eserlerine yönelik "Parçacıklaşma" değerlendirmesi Goethe'nin "*Bütün her zaman bir parçacık (fragman) olarak kalacaktır!*" sözüyle başlamaktadır. Burada bahsedilen romantik, parçacıkların hem tamamlanmış hem de tamamlanmamış yapısını açıklamaktadır. Dolayısıyla parçacık kavramı, romantikliğin hedefleri ve onların ulaşılmazlığına yönelik bir farkındalığın ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Parçacığın bir üslup olarak görülmesi, romantiklerin ifade biçimi olduğu noktasını da doğurmaktadır. Romantizmle iç içe görülen parçacık, çok eski yıllar öncesi ya da sonrasına ait metinlerde bile romantikliğe yönelik algıyı ortaya çıkarabilmektedir. Bu noktada Dellaloğlu, romantiklerin parçacık yazmakta ısrar etmelerini bir *biçim aykırılığı* olarak tanımlamaktadır. Romantiklerin edebi bir biçim sınırları içerisinde durmak istememesi beraberinde parçacık üretimlerini de getirmiştir. Özellikle

biçimsel sınırların dışına çıkan romantiklerde geleneksel çizgilerin yerine daha modern ve yenilikçi bir bakış açısının hakimiyetinden bahsetmek mümkündür. Romantikler, gelenekselleşmiş ve her noktaya hitap eden bir söylemden ziyade alıcının bilgi, birikim ve tecrübeleriyle algılayabileceği bir anlatımı benimsemektedir. Bu sayede algıda çeşitlenen romantiklerin dili, sanat eseri okuyucusu için bir muamma olarak görülebilmektedir.

Sanat eserlerinin “İroni” olarak değerlendirildiği kulvarda romantiklere kadar ironinin bir konuşma ve ifade biçimi olarak görüldüğünden bahsedilebilmektedir. İronik ifade esasında konuşmacının düşündüğünün aksini ifade etme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Romantiklere göre ise ironi, belirgin bir *hakikat çerçevesinde* değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla romantikler ironiyi bir tür içtenlik sarmalı olarak görmektedir. İronik öznenin bağlanamayışı, kendisiyle de özdeşleşemeye eğrisini doğurmaktadır. Böylece modern öznenin ironik bir özne kalıbına bağlı olduğundan bahsetmek mümkündür. Romantikler, yaşamın dayatmalarına karşı ironiyi bir *silah* olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla romantik tavrın gerçekliği askıya alırken ironiyi kullanması bir tür kaçışın sembolü olarak değerlendirilmektedir. Romantiklerin üretmiş olduğu sanat eserlerine yönelik bir incelemede onların hayatı oyun olarak görme eğiliminden söz edilmektedir. Dellaloğlu'na göre romantikler hayatı bir oyun olarak görmektedir. Onların oyun izlenimi, ardında başka bir oyunun varlığını gizleme eğilimi taşımaktadır. Öyle ki hayatın kurallarına katlanabilmek adına onu bir oyun olarak görmek hem kolay katlanabilmeyi sağlayacak hem de kuralların değişmez çizgisi karşısında hezeyanları ortadan kaldıracaktır. Romantiklerin hayatı estetikleştirme güdüsü felsefi aklını *Kant* ve *Schiller*'den almaktadır. Bu durumda oyunun mutlak akıl, kural ve çizgilere karşı kullanılan önemli bir silah olarak görülebileceğinden bahsetmek mümkündür.

Romantik eserlerin “Öykü” temasıyla değerlendirilmesinde Alman romantiklerinden *Johann Christian Friedrich Hölderlin* ve *Friedrich von Handberg* yani tarihinde *Novalis* olarak bilinen düşünürlerin yaşam mücadelesine yer verilmiştir. Besim Dellaloğlu'nun kitabın sonunda “Ekler” temasıyla belirttiği bölümde ise “*Romantiklerden Parçacıklar*” alt başlığı görülmektedir. Söz konusu son bölümde *Friedrich Schlegel* ve *Hölderlin*'in *metaforları*, *Alman idealizmi sistemi için erken program*, *Athenaeum'un içerik özeti*, *romantik sanatın kronolojisi* ve *Jena planı* kısımlarına yer verilmiştir. Romantikliğe yönelik bir anlama çalışması olarak kaleme alınan “Romantik Muamma” isimli eserin sonucunda romantikliğin bir muamma olarak görülebileceğinden bahsetmek mümkündür. Eser, sosyal bilimlerde romantiklerin sanatsal bakış açısına ilişkin kaleme alınmış eserlerin içerisinde özgün anlatımı ve ilişkilendirme yöntemleriyle farklı bir bakış açısına sahip olarak değerlendirilebilmektedir. Anlatım dili ve felsefi terimleri algılama noktasında çeşitli zorlukları görülen eser, okuyucu için öncü bir bilgi birikimi gerektirebilmektedir. Ancak yine de romantizmi pek çok kulvarını ayrı ayrı değerlendiren eserin, romantizmin algısına yönelik bir kaynak görevini üstlenebileceği de söylenebilir.

Sonuç olarak tarih boyunca felsefe, bilim, sanat, siyasal ve toplumsal çizgide yer bulan romantik estetik anlayışı, silik çizgiler eşliğinde yoluna devam etmiştir. Bu noktada romantiklerin bir kural ve katı çizgilere sahip olmadığını gözlemlemek mümkündür. Romantikler, modern toplum düzenine geçiş evresinde hüküm süren çerçevelerin sınırında bulunmuş ve özgürlüğe bir adım kadar yakın durabilmeyi öncelemişlerdir. Özellikle modern toplumlarda romantliği estetize eden romantikler,

meta haline dönüşen nesnelere karşısında zorluklara maruz kalmıştır. Tam olarak bu noktanın estetiğinin yeniden sorgulanmasına yönelik bir kapı açtığı ve *avangardı doğurduğunu* söylemek de mümkün olabilmektedir. Sanatçı, estetiği genellemeden ayrıştırmak ve ayrıcalığını yitiren bir ivmeden kurtarmak üzere kendi estetiğini üretmektedir. Bu noktada modern anlayışın temelinde bulunan kitle kültüründe özne ve nesneyi iç içe geçiren bir romantik muammadan bahsetmek mümkün olabilmektedir.

Kaynakça

Dellaloğlu, B. (2021). *Romantik muamma*. İstanbul: Timaş Yayınları

Kırel, S. (2010). *Kültürel çalışmalar ve sinema*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi